

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ У РІЧНИХ ЗВІТАХ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

У статті розкрито сутність річного звіту банківської установи та його основні складові; проаналізовано рівень підготовки річних презентаційних звітів банківськими установами за 2007 та 2008 роки; досліджено рівень розкриття інформації про інтелектуальний капітал у річних презентаційних звітах банківських установ за 2000, 2003 та 2007 роки.

Ключові слова: річний звіт, річний презентаційний звіт, основні складові річного презентаційного звіту.

Постановка проблеми. Одним із важливих принципів здійснення підприємницької діяльності є свобода прийняття економічних рішень, яка ґрунтується на обробці інформації, що міститься у звітності, яка, з одного боку, є джерелом отримання інформації для суб'єктів господарювання, а з іншого – є каналом зв'язку, через який суб'єкт передає відомості про свою діяльність у ринкове середовище.

Найпоширенішою та найповнішою формою звітності, з якої можна отримати найбільше інформації, є річний публічний звіт, який складається з фінансової та нефінансової частин. Особливого значення в сучасних умовах, зокрема в умовах глобалізації, набуває інформація, що характеризує нематеріальну складову (інтелектуальний капітал) банківської діяльності. Все більше коло інвесторів та інших зацікавлених осіб звертають увагу на розкриття інформації про стратегію компанії, її організаційну структуру, ключових осіб, застосування інформаційних технологій, розвиток людського капіталу, розвиток філіальної мережі, соціальну відповідальність та інше. Адже саме ці складові в умовах становлення економіки знань впливають на збільшення ринкової вартості та конкурентоспроможності фінансової установи.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Поняття інтелектуального капіталу в Україні набуло поширення завдяки працям таких зарубіжних вчених, як Е. Брукінг, П. Друкер, Л. Едвінссон, М. Мелоун, Ф. Мак-Ферсон, П. Саліван, Т. Стюарт, К.-Е. Свейбі, Д.Дж. Скірме, Дж. Рус.

Дослідженням сутності інтелектуального капіталу, його складових, закономірностей розвитку та методів оцінки займаються і вітчизняні науковці, зокрема В. Александрова, О. Бутнік-Сіверський, С. Вовканич, А. Гапоненко, В. Геєць, Є. Марчук, В. Семиноженко, Л. Семів, Л. Федулова, А. Чухно.

Проте практично відсутні наукові праці, в яких би досліджувалося розкриття вітчизняними банківськими установами інформації про інтелектуальний капітал, що в умовах становлення економіки знань є достатньо актуальним.

Метою статті є дослідження рівня висвітлення інформації про інтелектуальний капітал у річних звітах банківських установ.

Виклад основного матеріалу. Банківські установи складають різноманітну за формою та змістом звітність, яку можна класифікувати за такими ознаками [5]:

- формою (фінансова; нефінансова);
- способом подання (паперові носії, інтернет-сторінка);
- терміном надання (щоденна, місячна, квартальна, піврічна, річна, за запитом);
- рівнем консолідації (юридичні особи, обласні дирекції, філії);
- категорією користувачів (НБУ, міжнародні фінансово-кредитні установи, контрагенти, акціонери, керівництво, інвестори, працівники та інше);
- видом (основна, допоміжна).

Надання звітності банківськими установами регулюється такими нормативно-правовими актами: Законом України “Про Національний банк України” [2], Законом України “Про банки і банківську діяльність” [8] та Інструкцією “Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України” [7]. Окрім цього, враховуючи, що більшість банківських установ зареєстровані у формі акціонерних товариств та є емітентами цінних паперів, вони повинні надавати інформацію про свою діяльність, яка регулюється Положенням “Про розкриття інформації емітентами цінних паперів” [6].

Найпоширенішим і найповнішим засобом розкриття інформації про діяльність банківської установи є публічний річний звіт, який зазвичай складається з фінансової та нефінансової частин. Складання річного фінансового звіту є обов’язковим і регламентується зазначеною вище інструкцією [7]. Зокрема, він повинен вмещувати такі розділи, як загальна інформація про діяльність банку; звіт “Баланс”; звіт про фінансові результати; звіт про рух грошових коштів; звіт про власний капітал; примітки до звітів [7, глава 4].

Відповідно до Методичних рекомендацій “Щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України” до істотної інформації, яку рекомендовано розкривати у публічному річному звіті, належать зокрема: мета та стратегія діяльності банку; структура власності та відносини контролю за банком; фінансова інформація, показники фінансової та операційної діяльності банку; інформація про спостережну раду; інформація про правління; загальна організаційна структура; інформація про політику та суму винагороди членів спостережної ради та правління банку; практика управління ризиками банку; інформація про кодекси корпоративного управління; деталі та умови операцій з пов’язаними особами банку,

інформація про політику банку стосовно виявлення та управління конфліктами інтересів [3, розділ VII, глава 2].

У зарубіжній практиці структура річного звіту складається з таких розділів: звернення голови спостережної ради та голови правління компанії до акціонерів і клієнтів; коротка історична довідка про компанію; основні важливі події, що відбулися у звітному році; місія, бачення, цінності та філософія компанії; інформація про керівний склад (ключових осіб) компанії; організаційна структура компанії; ліцензії та дозволи на здійснення окремих видів діяльності; основні акціонери компанії; основні фінансові результати; характеристика кожного окремого напрямку діяльності і розвитку; інформація про ринкову позицію, рейтинги, відзнаки та нагороди компанії; участь у професійних організаціях та установах; співпраця та відносини з клієнтами; система корпоративного управління; управління ризиками; інформаційні технології (системи); розвиток філійної мережі та альтернативних каналів продажу; управління персоналом; стратегія (перспективи) розвитку; соціальна відповідальність [1; 13].

Нефінансову частину річного звіту часто називають презентаційною. Ми в нашому дослідженні також будемо використовувати цей термін.

Для детального опрацювання даного питання ми провели дослідження серед вітчизняних банківських установ щодо наявності підготовки річних презентаційних звітів за 2007 та 2008 роки, а також проаналізували рівень розкриття інформації у них про інтелектуальний капітал.

За станом на 1 січня 2008 року функціонувало 173 банківські установи. Річну фінансову звітність за 2007 рік, складання якої є обов'язковою, підготували всі банківські установи. Презентаційні річні звіти підготували 35 банківських установ, що становило близько 20 % від загальної кількості (рис. 1).

Отже, як видно з рис. 1, у розкритті інформації про нематеріальну складову ведення банківського бізнесу зацікавлені найбільші системоутворюючі фінансово-кредитні установи, які за рівнем активів і власного капіталу входять до I групи згідно з класифікацією НБУ [12]. Найменше презентаційних річних звітів за 2007 рік підготували банківські установи IV групи (3 % від загальної кількості), яку становлять малі кредитні організації, які, як правило, майже не мають підпорядкованих відділень та іноді обслуговують переважно власні підприємства-засновники.

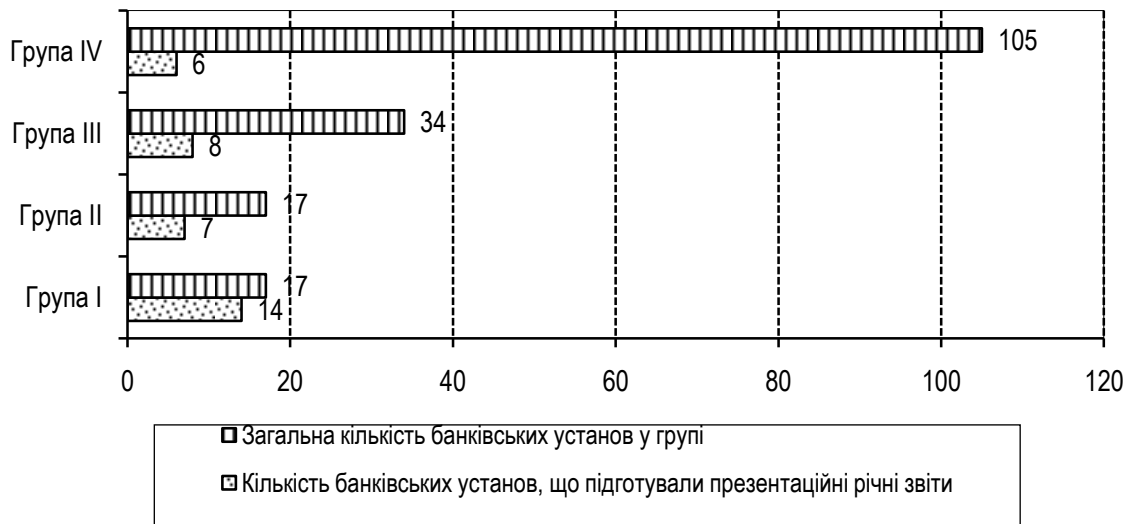

Рис. 1. Розподіл підготовки презентаційних річних звітів банківськими установами за 2007 рік

Джерело: результати проведеного аналізу річних звітів банківських установ за 2007 рік.

Всезростаючого значення в умовах глобалізації набуває конкуренція вітчизняного банківського капіталу з іноземним. Тому у даному контексті ми проаналізувати розподіл презентаційної річної звітності за приналежністю статутного капіталу вітчизняним та іноземним банківським установам (рис. 2).

З-поміж 35 фінансово-кредитних організацій, які підготували річні презентаційні звіти, 40 % належить банківським установам з участю іноземного капіталу, причому частка банків із 80–100 % іноземним капіталом становить 31 %.

Кінець 2008 року для вітчизняної банківської системи виявився досить напруженим, що пов'язано із посиленням світової фінансово-економічної кризи. Чимало банківських установ зазнали значних збитків і змушені були згорнути свою діяльність. Фінансово-кредитні організації скорочували свої витрати за рахунок скорочення працівників і заробітної плати, закриття філій і відділень банків. Також у більшості банківських установ було зменшено бюджет на підготовку презентаційного річного звіту.

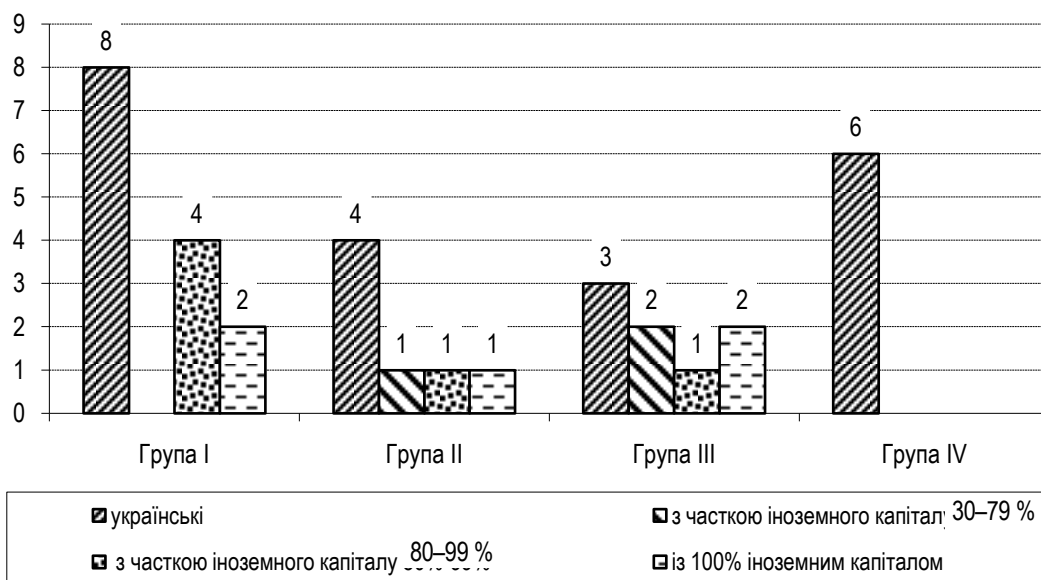

Рис.

2. Розподіл презентаційних річних звітів банківських установ відповідно до статутного капіталу за 2007 рік

Джерело: результати проведеного аналізу річних звітів банківських установ за 2007 рік.

Отже, з-поміж 182 банківських установ (за станом на 01.01.2009), презентаційні річні звіти підготували лише 28 фінансово-кредитних організацій, а це близько 15 % від загальної кількості (рис. 3).

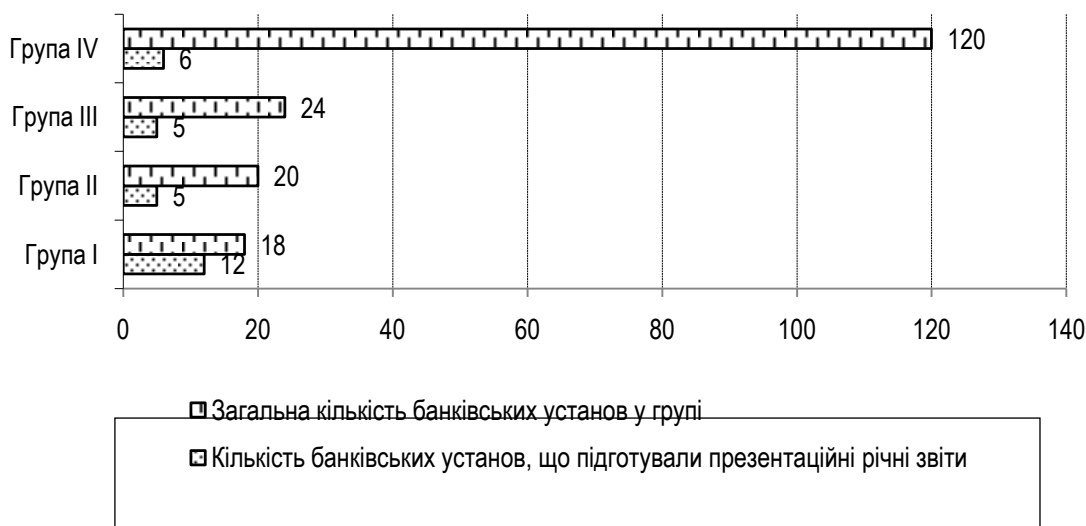

Рис. 3.

Розподіл підготовки презентаційних річних звітів банківськими установами за 2008 рік

Джерело: результати проведеного аналізу річних звітів банківських установ за 2008 рік.

Якщо порівнювати підготовку річних презентаційних звітів за 2008 рік із 2007 роком, то важливо зауважити, що суттєво зменшилася кількість банківських установ з українським капіталом – до 15 у 2008 р. порівняно з 21 у

2007 році. Кількість фінансово-кредитних організацій за участю іноземного капіталу практично не змінилась (рис. 4).

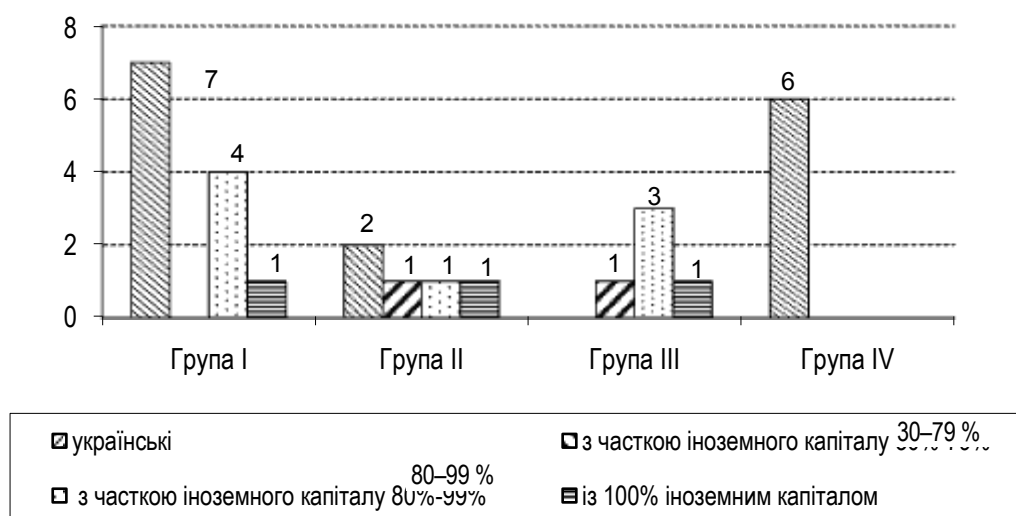

Рис. 4. Розподіл презентаційних річних звітів банківських установ відповідно до статутного капіталу за 2008 рік

Джерело: результати проведеного аналізу річних звітів банківських установ за 2008 рік.

Широке коло зацікавлених осіб, серед яких акціонери, клієнти, інвестори, працівники компанії, засоби масової інформації, кожного року очікують річний звіт – і не лише як підсумок фінансового року, а як достовірну інформацію про стратегію компанії, її корпоративну культуру, її ставлення до працівників, зовнішнього середовища та суспільства в цілому. Тому якісно підготовлений річний презентаційний звіт можна розглядати і як важливу конкурентну перевагу, яка дає можливість банківській установі залучати більше капіталу та підвищувати ринкову вартість за рахунок нефінансових, іміджевих показників.

Згідно з дослідженням European Annual Report & IR Web Site Yearbook, з ініціативи міжнародного журналу IR-Magazine річний звіт є п'ятим за значенням засобом комунікацій з приватними інвесторами і шостим – з інституційними (рис. 5).

Таким чином, річний звіт (особливо інформація нефінансового характеру) в умовах глобального середовища є необхідним для фінансово-кредитної установи, яка бажає підтримувати стійкі конкурентні позиції, бути завжди відкритою та ефективною структурою.

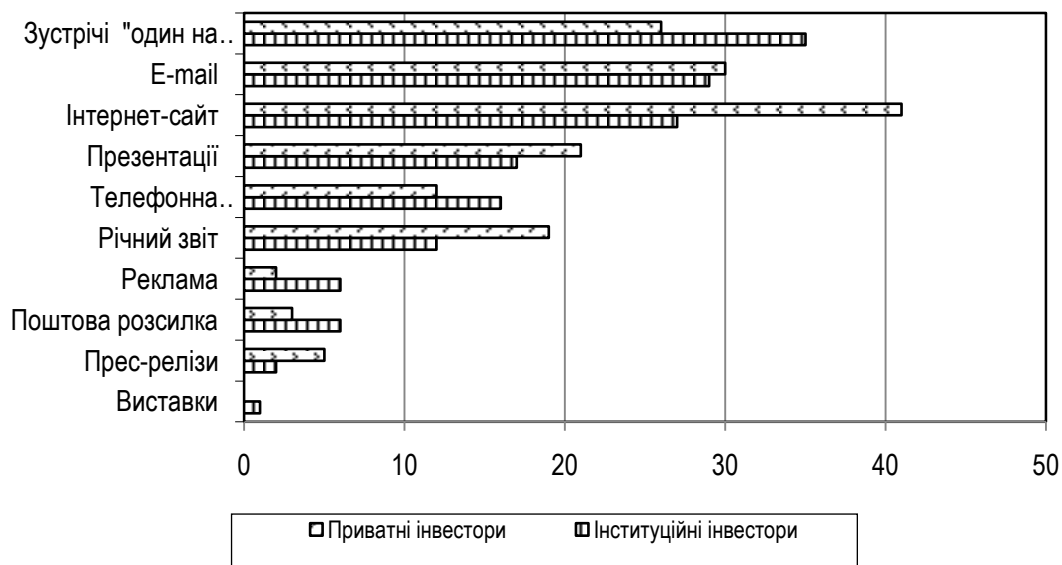

Рис. 5. Основні форми взаємодії з інвесторами

Джерело: [4].

Для дослідження рівня розкриття інформації про нематеріальну складову (інтелектуальний капітал) у річних звітах ми провели аналіз серед 35 банківських установ, які підготували річні презентаційні звіти за 2007 рік. Саме цей рік брався до уваги, оскільки він передував фінансово-економічній кризі, і рівень підготовки річних презентаційних звітів був значно вищим порівняно з 2008 та 2009 роками.

Окрім цього, для дослідження еволюції у розкритті інформації про інтелектуальний капітал банківськими установами ми проаналізували річні презентаційні звіти 19 банківських установ за 2000 рік та 22 банківських установ за 2003 рік. Зокрема, у нашому дослідженні ми звертали увагу на основні розділи, що характеризують інтелектуальний капітал фінансово-кредитної організації та рівень розкриття даної інформації між досліджуваною групою банківських установ.

Найпоширенішими розділами, які банківські установи включали у річні презентаційні звіти за 2000 рік, були: інформація про ліцензії (100 %), основні фінансові результати (100 %), характеристика діяльності за основними напрямками бізнесу (100 %), звернення ключових осіб (75 %), розвиток філійної мережі (63 %). Незначна кількість банківських установ (близько 13 % від загальної кількості) розкривала інформацію про філософію компанії, її бачення та цінності; про рейтинги; про систему управління та організаційну структуру (рис. 6). Найповніше висвітлення вищезазначеної інформації (за відсутності розділів про місію банку та стратегію розвитку) було у річному презентаційному звіті АППБ "Аваль" [9].

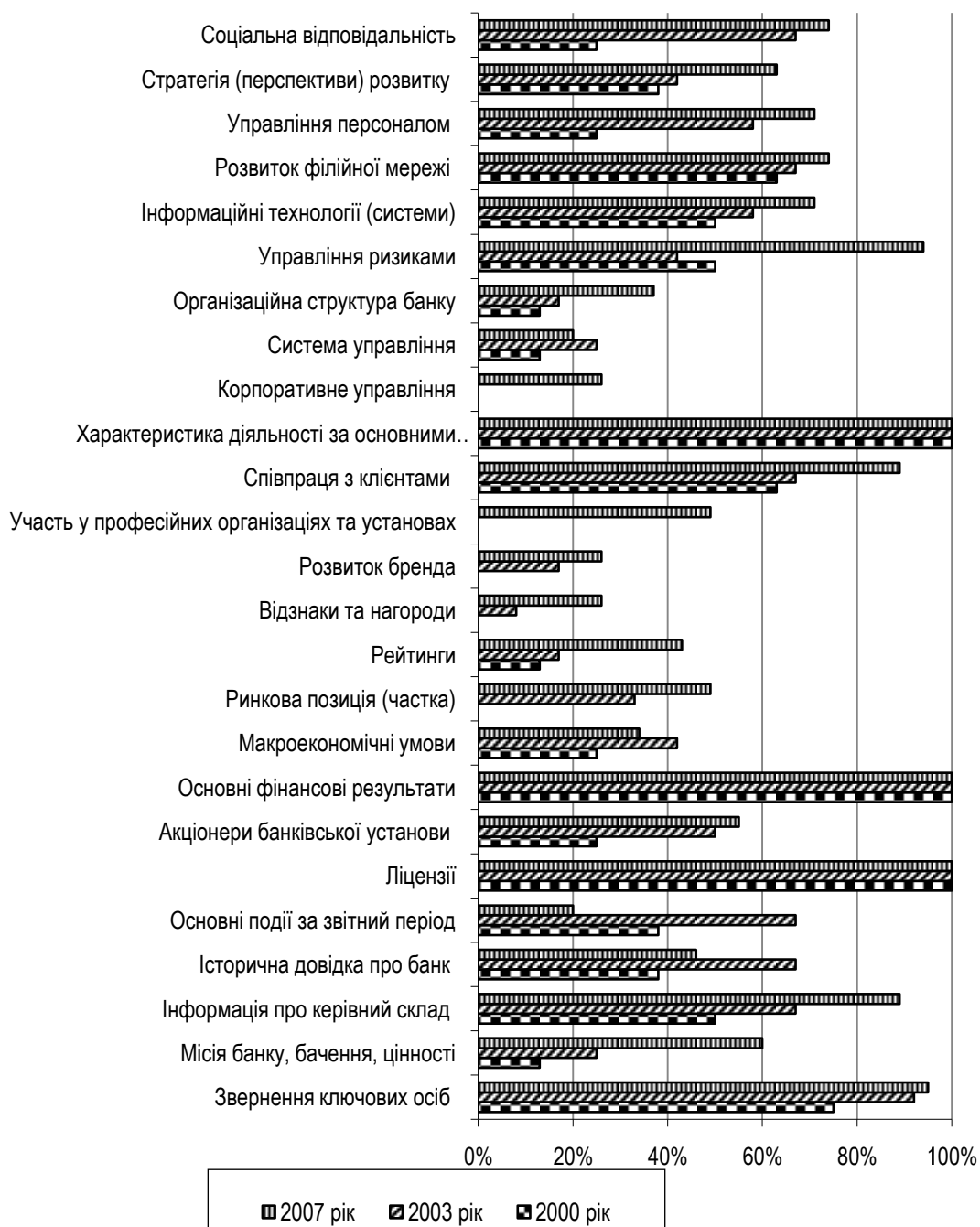

Рис. 6.

**Основні розділи та рівень розкриття їх
у річних презентаційних звітах банківських установ
у 2000, 2003 та 2007 роках**

Джерело: опрацювання річних презентаційних звітів банківських установ за 2000, 2003 та 2007 роки.

Основними статтями річних звітів, за якими відбулося значне зростання у 2003 році порівняно з 2000 роком, стали розділи про персонал компанії (58 %, зросло приблизно на 33 %), акціонерів банківської установи (50 %, зросло приблизно на 25 %), соціальну відповідальність (67 %, зросло приблизно на 42 %). Також позитивним моментом у річній презентаційній звітності фінансово-кредитних організацій за 2003 рік є поява нових розділів, зокрема про ринкову позицію (частку) (рівень розкриття становить приблизно 33 %), відзнаки та нагороди (8 %) та розвиток брэнда (17 %) (див. рис. 6). Найповніше інформацію про нематеріальну складову банківської діяльності розкрито у річному презентаційному звіті за 2003 рік банком “Надра” (за винятком розділів про місію банку, систему управління, організаційну структуру та торгову марку) [10].

Якщо аналізувати річні презентаційні звіти банківських установ за 2007 рік, то варто зауважити, що значно посилилась увага до практики корпоративного управління. Зокрема, серед досліджуваної групи банківських установ 60 % розкрило інформацію про місію банку, її бачення та цінності; 55 % – про акціонерів банківської установи; 63 % – про стратегію розвитку; 94 % – про систему управління ризиками; 37 % – про організаційну структуру. Окрім цього, 26 % банківських установ виокремили окремий розділ корпоративне управління (див. рис. 6). Найбільше вищезазначених розділів включає річний презентаційний звіт за 2007 рік банку “Форум” (відсутня інформація про відзнаки та нагороди) [13].

Висновки. Разом зі змінами системи фінансової звітності змінювалася і форма її подання. Якщо раніше власників бізнесу цікавили лише скупі цифри і графіки, то згодом було потрібно вводити в підсумковий річний документ нові додаткові дані, коментарі, інформацію про співробітників, напрямки бізнесу та ін. Якісно новий стрибок у підготовці річної звітності пов’язаний зі швидким розвитком фінансових ринків, які давали можливість залучати сторонній капітал для розвитку. Він перетворився із скупого фінансового документа в інформаційний та іміджевий матеріал, своєрідну візитну картку компанії.

На підставі проведеного нами дослідження хочемо зазначити, що рівень підготовки річних презентаційних звітів вітчизняними банківськими установами є досить низьким. Найбільше зацікавлені у ґрунтовному висвітленні інформації про свою діяльність великі банківські установи, які за рівнем капіталу та активів входять до I групи, причому вагому частку серед них становлять фінансово-кредитні організації із 80–100 % іноземним капіталом.

Позитивним моментом є те, що банківські установи розуміють вагу своїх нематеріальних активів (інтелектуального капіталу), адже рівень розкриття інформації та кількість розділів за аналізовані періоди значно зростає. Зокрема, значно більше банківських установ розкривають інформацію про стратегію розвитку, персонал, інформаційні технології, співпрацю з клієнтами, корпоративне управління та соціальну відповідальність.

Проте, враховуючи кращий зарубіжний досвід підготовки річних звітів, вітчизняні банківські установи, на нашу думку, можуть істотно покращити якість своєї звітності, адже професійно підготовлений річний презентаційний звіт може стати одним з інструментів формування та підвищення ділової репутації, а отже, і конкурентоспроможності фінансово-кредитної організації.

Список літератури

1. Бакалыкова, И. Б. Основные тенденции в создании годового отчёта в Европе в 2007 году [Электронный ресурс] / И. Б. Бакалыкова. – Режим доступа : <http://ar.raexpert.ru/analytics/article4/>.
2. Інструкція “Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України” [Текст] / Затверджена постановою Правління Національного банку України від 27.12.2007 № 480 (зі змінами та доповненнями).
3. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України” [Текст], схвалені постановою Правління НБУ від 28.03.2007 № 98.
4. Никитчана, Е. Использование зарубежного опыта в подготовке годовых отчетов российских компаний [Электронный ресурс] / Е. Никитчана, К. Гуляев // Управление компанией. – Режим доступа : <http://ar.raexpert.ru/analytics/rid/>.
5. Облік та аудит у комерційних банках [Текст] / А. М. Герасимович, Т. В. Кривов’яз, О. А. Мазур та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Герасимовича. – Львів : Фенікс, 1999. – 512 с.
6. Положення “Про розкриття інформації емітентами цінних паперів” [Текст], схвалене рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 19.12.2006 № 1591 / Зареєстроване в Міністерстві юстиції України від 5.02.2007 № 97/13364 (зі змінами та доповненнями).
7. Про банки і банківську діяльність [Текст] : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III (зі змінами та доповненнями).
8. Про Національний банк України [Текст] : Закон України від 20.05.99 № 79-XIV (зі змінами та доповненнями).
9. Річний звіт за 2000 рік акціонерного поштово-пенсійного банку “Аваль” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.aval.ua/about/bank_reports.
10. Річний звіт за 2003 рік банку “Надра” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nadra.com.ua/rus/about/annual-report>.
11. Річний звіт за 2007 рік банку “Форум” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.forum.com.ua/about/financial_statements/annual.
12. Рішення “Про розподіл банків на групи” [Текст] / Затверджене Комісією з питань нагляду та регулювання діяльності банків Національного банку України від 25.12.2006 № 364.
13. Ходоровский, А. Годовой отчет как сочетание стандартов, идей и технологий [Электронный ресурс] / А. Ходоровский. – Режим доступа : <http://ar.raexpert.ru/analytics/region>.

Summary

The essence of the annual report of banking establishment and its basic components is opened; level of preparation of annual presentation reports by banking establishments for 2007 and is analysed 2008; level of disclosing of the information on the intellectual capital in annual presentation reports of banking establishments for 2000, 2003 and is investigated 2007.

Отримано 15.12.2011